

Бібліографічні посилання

1. **Боровский Я. М.** Латинский язык как международный язык науки. Проблемы международного вспомогательного языка / Я. М. Боровский. – М., 1991. – С. 70–76.
2. **Мусорин А. Ю.** Преподавание латинского языка в неязыковом вузе / А. Ю. Мусорин. // Материалы 1-й метод. конф. профессорско-препод. состава Института экономики и менеджмента. – Новосибирск, 1999. – С. 32–34.
3. **Стасюк Ю. А.** Латинский язык в современной католической церкви. Иностранные языки в научном и учебно-методическом аспектах / Ю. А. Стасюк. – Вып. 6. – Новосибирск, 2006. – С. 91.
4. **Deuxième Congrès International pour le Latin vivant.** Lion. Villerbanne du 8 au 18 septembre 1959. – Avignon : Edouard Aubanel, 1959.
5. **Premier Congrès International pour le Latin vivant.** Avignon, 3–6 septembre 1956. – Avignon : Edouard Aubanel, 1956.
6. **Troisième Congrès International pour le Latin vivant.** Strasbourg, du 2 au 4 septembre 1963. – Avignon : Edouard Aubanel, 1963.

Надійшла до редколегії 24.04.10

УДК 811.162.1.

M. Rutkowska

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

ROLA GRAMATYKI W NAUCZANIU JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO

Проаналізовано роль граматики у вивченні польської мови як іноземної. Розкрито поняття «граматика» у глоттодідактиці й представлено способи вивчення граматики іноземцями. Запропоновано граматичні вправи.

Ключові слова: глоттодідактика, граMATИКА, комунікація, методи навчання, повторення.

Проанализирована роль грамматики в изучении польского языка как иностранного. Раскрыто понятие «грамматика» в глоттодидактике и представлены способы изучения грамматики иностранцами. Предложены грамматические упражнения.

Ключевые слова: глоттодидактика, грамматика, коммуникация, методы обучения, повторение.

The role of grammar in teaching Polish as a foreign language is analyzed. The term «grammar» in glottodidactics and the ways of learning grammar by foreigners are presented. Grammar exercises are proposed.

Key words: glottodidactics, grammar, communication, teaching methods, repetition.

Rola gramatyki w nauczaniu języków obcych zmieniała się w zależności jak pojawiały się nowe metody. Była podstawą w metodzie *gramatyczno – tłumaczeniowej* (zadaniem uczącego się było opanowanie umiejętności czytania tekstów obcojęzycznych) i *kognitywnej* (dążono do wykształcenia u uczącego się pełnej kompetencji językowej przy opanowaniu jak największej liczby reguł gramatycznych, dzięki którym można zbudować nieskończoną liczbę zdań w języku obcym). W metodach *naturalnej* i *bezpośredniej*, gramatyka nie była aż tak ważna, ponieważ zakładano, że odpowiednie zanurzenie w języku i tak sprawi, że uczący się będą w stanie produkować poprawne gramatycznie zdania.

Podjęście komunikacyjne, najpopularniejsza obecnie metodyka nauczania języków obcych, odsuwała na początku gramatykę na dalszy plan, mając na uwadze wykształcenie

umiejętności skutecznego zdobywania i przekazywania informacji. Jednakże szybko okazało się, że komunikat typu: «Ja był do sklep i kupić mleka», mimo tego, że zrozumiały i skuteczny, nie jest elegancki i świadczy o braku kompetencji gramatycznej. Osoby uczące się języka obcego nie chcą poznawać go na takim poziomie (czysto komunikacyjnym), bo postrzegani są jako osoby mało inteligentne lub niewykształcone. Dlatego też obecnie nacisk kładzie się na zdobywaniu umiejętności komunikowania się z równoczesnym rozwijaniem kompetencji gramatycznej. Sytuacja to dotyczy nauczania wszystkich języków obcych, w tym języka polskiego.

Gramatyka to, według ESOKJ, «zestaw zasad rządzących łączeniem elementów w ciągi znaczeniowe o ustalonych ramach» [5, c. 112]. Co za tym idzie, *kompetencja gramatyczna* to «znajomość i umiejętność stosowania gramatycznych środków językowych, umiejętność rozumienia i wyrażania znaczeń za pomocą odczytywania i tworzenia odpowiednio skonstruowanych wyrażen i zdań zgodnie z tymi zasadami» [5, c. 112–113]. Aby poprawnie posługiwać się językiem, należy poznać jego kod i umiejętnie wykorzystywać jego struktury w akcie komunikacji, łącząc je w logiczne ciągi wypowiedzi. Trzeba równocześnie dbać o zrozumiałość jak i o poprawność gramatyczną.

Na potrzeby nauczania języka polskiego jako obcego, stworzono pojęcie *gramatyki pedagogicznej*, która jest częścią *gramatyki naukowej*. Gramatyka naukowa to zbiór wszystkich zasad gramatycznych, systematyczna prezentacja, całościowy opis struktury języka (jako kodu). Gramatyka pedagogiczna to wybór zasad potrzebnych do nauczania obcokrajowców. Zakłada ona stworzenie modelu nauczania gramatyki możliwie nieskomplikowanego, pomocnego w zrozumieniu struktur. Opiera się ona na gramatyce naukowej (opisowej), ale jest bardziej pragmatyczna, użytkowa. Wybiera z niej tylko co najważniejsze i dostosowuje do potrzeb uczących się języka obcego.

Uczenie się gramatyki jest, dla obcokrajowców, czasochłonne i monotonne. Kojarzy się z nudą, ciągłym powtarzaniem. Wymaga od uczącego się stałego wysiłku i systematyczności, ponieważ musi on mieć świadomość tego, że tylko przez samodzielną pracę może osiągnąć zadowalające efekty. Aby móc bez problemu porozumiewać się z otoczeniem i czytać proste teksty po polsku, potrzeba około 450–600 godzin codziennej, intensywnej nauki [5, c. 117]. Nauczyciel musi pamiętać jednak, że należy urozmaicać ćwiczenia gramatyczne, muszą one mieć formę autentycznej komunikacji, ponieważ wtedy stają się ciekawe. Nie można zapominać, że uczenie gramatyki nie jest celem samym w sobie, ponieważ *podejście komunikacyjne* zakłada, zachowanie proporcji pomiędzy nauczaniem sprawności a nauczaniem gramatyki. Muszą się one przeplatać, uzupełniać i wynikać z siebie.

Nauczanie gramatyki języka obcego, powinno mieć następujący schemat: na początku należy wprowadzić nowe zagadnienie gramatyczne, pokazać jego strukturę i znaczenie. Następnie, poprzez ćwiczenia, należy pomóc studentowi w utrwaleniu nowej struktury, aby w końcu doprowadzić do sytuacji, kiedy student sam będzie umiał zastosować ją w praktyce (produkując poprawne gramatyczne zdania). Reasumując, chcąc poprawnie uczyć gramatyki należy zachować następujący schemat: «wprowadzenie (prezentacja), ćwiczenia (praktyka językowa), stosowanie (produkcja językowa)» [3, c. 165].

Wprowadzanie nowego materiału gramatycznego, wymaga przygotowania ze strony nauczyciela. Zanim będzie on gotowy przeprowadzić dobrą lekcję musi odpowiedzieć sobie na kilka pytań. Przede wszystkim, ważne jest ustalenie, którą strukturę gramatyczną nauczyciel będzie wprowadzał (decyzja wynikać może z programu nauczania, układu podręcznika lub potrzeb komunikacyjnych uczniów). Dalej ważne jest znaczenie tej struktury. Rzadko zdarza się, że potrzebne jest zagadnienie jako całość, zazwyczaj znaczenie ma związek z konkretną sytuacją komunikacyjną i tylko tego należy uczyć, by uniknąć natłoku informacji i zaciemnienia materiału (np.: kiedy prowadzimy lekcję na temat hobby, sygnalizujemy studentom, że mówiąc o nim, używamy następujących struktur: **lubić** + **bezokolicz-**

znik [*lubię jeździć na rowerze*], **lubić** + **B.** [*lubię literaturę francuską (co?)*], **interesować się** + **N.** [*interesuję się sportem (czym?)*]). Kolejnym krokiem jest podjęcie decyzji jakie konkretnie formy zostaną uczniom przedstawione na lekcji (np.: w języku polskim istnieją dwa czasy przyszłe – prosty i złożony; różnica między nimi polega na użyciu aspektu; oczywistym jest, że na początku nauki studenci używają tylko aspektu niedokonanego; w związku z tym, że czas przyszły złożony opiera się na aspekcie niedokonanym, ten czas wprowadzamy jako pierwszy, pomijając czas przyszły prosty). Następnie należy ustalić jaka sytuacja komunikacyjna zostanie wykorzystana przy wprowadzaniu danego zagadnienia gramatycznego (np.: do wprowadzenia dopełniacza liczby pojedynczej i mnogiej najlepszy jest temat «robienie zakupów»; dopełniacz występuje w strukturze: **ile? kilo, pół, litr, butelka, paczka, itd.** + **D.** [*kilo ziemniaków, butelka mleka, paczka herbaty, pół chleba (czego?)*]). Dalej ważne jest ustalenie sposobu przedstawienia nowego zagadnienia. Można wykorzystać krótkie scenki sytuacyjne (np. w sklepie, na dworcu), dialogi (podręczniki do nauczania języka polskiego jako obcego wprowadzają materiał w ten sposób), krótkie teksty (w których zawarta jest nowa struktura, np.: czas przeszły, przyszły). Ważne, żeby to studenci potrafili wskazać nowe zagadnienie i z pomocą nauczyciela ułożyć ich definicje. Kolejnym ważnym elementem jest ustalenie czy potrzebne będą jakieś dodatkowe materiały dydaktyczne (poza podręcznikiem). Warto je wykorzystywać ponieważ urozmaicają lekcje i pobudzają wyobraźnię studentów. Przydatne mogą być: obrazki, pocztówki, fotografie, scenki nagrane na wideo, dialogi do słuchania, scenki zaaranżowane w klasie, itd. Na końcu należy przygotować materiał leksykalny, który będzie potrzebny do pracy z nową strukturą gramatyczną. Trzeba powtórzyć ze studentami te słowa, które już znają albo wprowadzić nowe (np.: ćwicząc strukturę **jeść, pić** + **B.** należy najpierw podać studentom słownictwo związane z jedzeniem i piciem).

Przygotowana w ten sposób lekcja ma szansę powodzenia. Już na samych zajęciach należy kierować się następującym schematem: 1) wprowadzenie struktury w odpowiednim kontekście, zrozumiałym dla studenta; 2) sprawdzenie właściwego zrozumienia struktury; 3) powtarzanie struktury przez studentów; 4) zapisanie struktury na tablicy; 5) objaśnienie budowy struktury; 6) przeczytanie jej; 7) zapisanie struktury w zeszytach w możliwie charakterystycznym kontekście (za: [3, c. 167]). Takie wprowadzanie struktury to «dedukcyjne wprowadzenie gramatyki» [3, c. 167], czyli najpierw nauczyciel musi ją wyjaśnić, żeby studenci mogli ją ćwiczyć. Aby rozwijać u studentów samodzielność i domysł językowy, można wykorzystać prezentację «indukcyjną» (podajemy tekst, w którym zawarta jest nowa struktura; studenci po zapoznaniu się z nim sami ją wskazują i, z pomocą dodatkowych przykładów, próbują zrozumieć zależności, odczytać znaczenie z kontekstu aby w końcu stworzyć definicje reguły gramatycznej).

Kiedy nowe zagadnienie gramatyczne zostało zaprezentowane, należy przejść do jego utrwalenia poprzez ćwiczenia. Istnieją wiele technik nauczania gramatyki, które zostaną tu krótko omówione.

Techniki automatyzujące, polegają na systematycznej, kontrolowanej praktyce językowej, nazywanej *drylem*. Dryl kojarzy się z monotonnym, nudnym powtarzaniem, jednakże na pierwszym etapie nauki gramatyki jest nieodzowny. Pomaga bowiem utrwalić nowy materiał i przyzwyczaić aparat artykulacyjny do jej wypowiedzienia. Aby jednak ćwiczenia nie były nudne (co za tym idzie bezproduktywne) i zainteresowały studentów, techniki automatyzujące zostały urozmaicone. Nie należy jednak zapominać, że są one jedynie wstępem do pracy, po którym powinny nastąpić ćwiczenia swobodniejsze, imitujące sytuacje komunikacyjne.

1) Technika imitacji, czyli powtarzanie. Studenci powtarzają nową strukturę. Na tym etapie należy eliminować wszystkie błędy (także te w wymowie). Trzeba pamiętać, że powtarzanie szybko się studentom znudzi, dlatego należy ćwiczenia imitacyjne ograniczać.

2) *Substytucja*, to inaczej podstawianie. Wyróżniamy substytucję prostą (wymienia się tylko jeden element), podwójną (dwa wyrazy ulegają podmianie) i złożoną (wymieniają się nie tylko słowa, ale i formy).

- a) substytucja pojedyncza: *Kasia pisze list. Ania → Ania pisze list.
Tomek → Tomek pisze list.*
- b) substytucja podwójna: *Kasia pije kawę. Ania, mleko → Ania pije mleko.
Tomek, piwo → Tomek pije piwo.*
- c) substytucja złożona: *Kasia czyta książkę. oni, gazeta → Oni czytają gazetę
wy, list → Wy czytacie list.*

3) Transformacje dzielą się na trzy rodzaje:

a) transformacje morfosyntaktyczne; zadaniem studenta jest wpisanie odpowiedniej do kontekstu formy fleksyjnej rzeczownika, czasownika, przymiotnika, zaimka itd., np.:

Proszę wykonać zadanie zgodnie z podanym przykładem (odmiana rzeczowników i przymiotników).

Przykład: Gdy szłam *parkiem Matejki* (park Matejki), zachwycałam się drzewami pokrytymi *różnokolorowymi liśćmi* (różnokolorowe liście).

W zeszły weekend poszedłem z kilkoma (przyjaciel) pod («Biały Orzeł»). Przy jednym ze stołów siedziało kilku (mężczyzna), wśród których rozpoznałem dwu (znajomy ksiądz) i jednego (sędzia). Okazało się, że w zajęzdzie odbywa się spotkanie poświęcone (nowa fundacja). Pod koniec spotkania (oczy) wszystkich zebranych ukazał się wielki ekran przedstawiający planowaną siedzibę fundacji.

b) transformacje słowotwórcze polegają na usunięciu jednego słowa, w miejsce którego podaje się jakąś formę wyjściową. Student ma za zadanie wstawić poprawną gramatycznie formę, np.:

Proszę wykonać zadanie zgodnie z podanym przykładem (rzeczowniki odczasownikowe).

Przykład: *Kupno* (Kupić) samochodu to świetny *pomysł* (pomyśleć).

– Dzień dobry! Chciałem zapytać, jaka jest cena tego samochodu. Pewnie taka, że doprowadzi mnie do (bankrutować).

– Ależ skąd! Nasz salon ma wspaniałą (oferować) sprzedaży ratalnej z niezwykle dogodnymi terminami (płacić). Poza tym muszę panu powiedzieć, że (kosztować) tego samochodu jest niewiarygodnie niski w porównaniu z jego możliwościami. To auto może być wykorzystywane do (jechać) po nawet najgorszej drodze i spełnia wszystkie (wymagać) bezpieczeństwa. Gdy tylko usiądzie pan za jego (kierować) – i będzie pan miał dodatkowo poduszkę powietrzną i (wspomagać) – będzie pan miał okazję docenić jeszcze inne elementy (wyposażyc), do których należą...

– Ale z pana (gadać)! Ja pytałem o cenę, a słyszę tylko to, że jest ona niska w porównaniu z tym czy tamtym. A ja panu powiem, że ona jest pewnie koszmarnie wysoka w porównaniu z moją pensją.

c) transformacje składniowe to takie, w których studenci mają podane zdania wyjściowe i słowa, których muszą użyć w przekształconym zdaniu. Sens nowego zdania musi pozostać taki sam jak zdania wyjściowego, chodzi o użycie nowych struktur gramatycznych i leksyki, np.:

Proszę przekształcić zdania złożone w pojedyncze zgodnie z podanym przykładem, używając wybranych wyrażen. Uwaga! Dwa z podanych wyrażen są zbędne.

z czasem, w trakcie, bez względu na, na skutek, z powodu, w razie, z zamiarem.

Przykład:

0. Wczoraj odwołano wykład, ponieważ profesor zachorował.

Wczoraj odwołano wykład z powodu choroby profesora.

1. Udaliśmy się do sekretariatu, ponieważ chcieliśmy uściślić termin kolejnych zajęć.
.....
2. Kiedy rozmawialiśmy z sekretarką, zadzwonił profesor.
.....
3. Profesor przekazał, że obojętnie jaki będzie stan jego zdrowia, przyjdzie na następny wykład.
.....
4. Postanowił, że nie będzie leżał w łóżku, bo liczy się z tym, co jest dobre dla studentów.
.....
5. Potem jednak stwierdził, iż jeśli mu się pogorszy, zostanie w domu.
.....

d) integracja należy do ćwiczeń transformacyjnych i polega na połączeniu dwóch podanych zdań w jedno, np.:

Anna poszła do restauracji. Nie jadła jeszcze obiadu.

Anna poszła do restauracji, ponieważ nie jadła jeszcze obiadu.

Opisane wyżej techniki są elementem drylu gramatycznego. Mimo tego, że monotony i nudny jest nieodzowny na pierwszym etapie utrwalania nowego materiału gramatycznego. To od nauczyciela zależy atrakcyjność ćwiczeń i to on musi zadbać o to by były one urozmaicone i ciekawe dla studentów, tak by odniosły oczekiwany skutek.

Ćwiczeniami dzięki którym studenci będą mogli zastosować nowo poznane struktury gramatyczne, są ćwiczenia stymulujące komunikację. Są one bardzo ważne w dalszej części lekcji. Po ćwiczeniach automatyzujących będą dla uczniów ciekawe, a lekcja zyska na atrakcyjności. Poza tym rozwijają wyobraźnię studentów i pokazują zasadność nauki gramatyki (uczymy się jej, by poprawnie się porozumiewać w codziennej komunikacji).

1) Ćwiczenia fatyczne polegają na podtrzymaniu rozmowy zakłóconej przez niezrozumienie, niedosłyszanie, itd. Są one najczęściej wykorzystywane na zajęciach o niższym poziomie zaawansowania (utrwalają nie tylko strukturę gramatyczną, ale i leksykę) lub w grupach dziecięcych. Przykłady:

– *Która godzina? – Słucham? – Która godzina?*

– *Idziesz ze mną do kina? – Słucham? – Idziesz za mną do kina?*

2) Ćwiczenia z zarysowanym kontekstem wypowiedzi to takie, w których prezentuje się tak dobraną sytuację, by reakcją uczniów było użycie nowej struktury, np.:

*Robisz przyjęcie. Co musisz kupić? (ćwiczone: **dopelniacz**)*

*Adam pokłócił się z żoną. Co powinien zrobić? (ćwiczone: **czasownik powinien**)*

*Niedługo wakacje. Co planujesz robić? (ćwiczone: **czas przyszły**)*

*Niedawno było Boże Narodzenie. Jak spędziłeś święta? (ćwiczone: **czas przeszły**)*

3) Ćwiczenia sytuacyjne polegają na podaniu przez nauczyciela gotowego scenariusza językowego, jednak jego realizacja należy w pełni do studentów, np.:

*Byłeś na wakacjach w Hiszpanii. Opowiedz co tam robiłeś. (ćwiczone: **czas przeszły**).*

*Opowiadasz koleżance o stażu w telewizji. Praca Ci się nie podoba. (ćwiczone **użycie przymiotników o nacechowaniu negatywnym**).*

4) Ćwiczenia «przeczytaj i przekaz informację» mają różne formy. Najlepsze są takie z luką informacyjną, ponieważ ćwiczenia komunikacyjne sprawdzają się kiedy nadawca i odbiorca komunikatu dysponują różną wiedzą. Część studentów może czytać tekst lub oglądać obrazki a potem opowiadać reszcie grupy o tym co przeczytali lub obejrżeli. Ćwiczenie dobre jest do utrwalenia czasów i form przypadków. Materiały muszą być jednak odpowiednie do potrzeb zajęć ale także do umiejętności studentów.

5) Ćwiczenia transformacyjne – komunikacyjne to nadanie automatyzującym ćwiczeniom transformacyjnym charakteru ćwiczeń komunikacyjnych. Są to, np. [3, c. 171–172]:

a) maszyna czasu – tekst, który napisany jest w konkretnym czasie, student przekształca na inny (teraźniejszy na przyszły, itd.). Może być bohaterem lub obserwatorem.

b) podsłuchana rozmowa – dwie osoby rozmawiają, umawiają się, a trzecie «podsluchuje» i opowiada o tym kolegom.

c) co byś zrobił na moim miejscu? – jeden student dzieli się swoim problemem z kolegami i chce od nich rady. Wybiera najlepszą dla siebie i uzasadnia swój wybór.

Opisane wyżej sposoby nauczania gramatyki powinny przynieść oczekiwane skutki. Nie należy jednak zapominać o błędach, które na pewno wystąpią. Choć są one sygnałem, że proces nauczania wystąpił, trzeba je poprawiać. Na etapie ćwiczeń automatyzujących należy poprawiać błędy od razu po ich wystąpieniu, ale dopiero wtedy kiedy student skończy zdanie. Musi mieć też szansę, żeby poprawić się samemu. Na etapie ćwiczeń komunikacyjnych błędy poprawia się po zakończeniu całego zadania, w podsumowaniu. Trzeba pamiętać, że duża ilość błędów na etapie komunikacyjnym jest sygnałem, że było za mało ćwiczeń automatyzujących lub struktura została źle wprowadzona. Aby mieć pewność, że nic nie zostało pominięte, nauczyciel powinien kierować się następującymi zasadami [3, c. 173]:

- 1) ćwiczenia muszą mieć swój tytuł i temat;
- 2) ćwiczenia muszą mieć określony cel i wyraźną dla studentów instrukcję;
- 3) ćwiczenia powinny umożliwiać wielokrotne powtarzanie danego wzoru zadania, ale zawsze w naturalnych sytuacjach;
- 4) ćwiczenia muszą toczyć się szybko, być krótkie i urozmaicone – inaczej będą nużące;
- 5) należy dać studentom więcej samodzielności – ćwiczenia ostaną lepiej przyswojone;
- 6) im więcej zaangażowania (prawdziwych wypowiedzi studentów) tym większa skuteczność nauki gramatyki;
- 7) studenci muszą mieć pełną jasność czego się od nich oczekuje. W ćwiczeniach automatyzujących chodzi o wyuczenie struktury. W ćwiczeniach komunikacyjnych o zastosowanie jej w naturalnych sytuacjach.

Nauczanie gramatyki jest procesem bardzo ważnym, ponieważ jej znajomość jest często postrzegana jako dobra znajomość języka w ogóle. Uczenie się reguł gramatycznych to proces długotrwały i żmudny, dlatego wymagający cierpliwości ze strony studenta. Należy jednak pamiętać, że gramatyka musi iść w parze z nauczaniem sprawności – to jest najistotniejsze założenie *podejścia komunikacyjnego*.

Библиографические ссылки

1. **Język polski jako obcy** / pod. red. S. Grabiasa. – Lublin, 1992.
2. **Komorowska H.** *Metodyka języków obcych* / H. Komorowska. – Warszawa, 2005.
3. **Komorowska H.** *Podstawy metodyki języków obcych* / H. Komorowska. – Warszawa, 1993.
4. **Słaby-Góral I.** *Między językoznawstwem integracyjnym a językoznawstwem filologiczno – semiotycznym. Gramatyka w nauczaniu języka polskiego jako obcego, [w:] Inne optyki. Nowe programy, nowe metody, nowe technologie w nauczaniu kultury polskiej i języka polskiego jako obcego.* / pod. red. R. Cudaka i J. Tambor. – Katowice, 2001.
5. **Seretny A.** *ABC metodyki nauczania języka polskiego jako obcego* / A. Seretny, E. Lipińska. – Kraków, 2005.

Надійшла до редколегії 29.05.10